

УДК 621.618

А.П. Бабич, В.М. Краснокутський, Д.О. Пархоменко

Харківський університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, Харків

**ОБГРУНТУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОГО РЕЗЕРВУ
ПОВІТРЯНИХ СИЛ В УМОВАХ КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗА КОНТРАКТОМ**

Проведено обґрунтування принципів формування мобілізаційного резерву Повітряних Сил в умовах комплектування збройних сил за контрактом з урахуванням досвіду збройних сил деяких країн НАТО.

принципи формування мобілізаційного резерву, військовослужбовці за контрактом

Вступ

Постановка проблеми. У зв'язку з переходом Збройних Сил (ЗС) України до комплектування військовослужбовцями (в/сл) контрактної служби в умо-

вах загального скорочення військ мирного часу підготовка та накопичення військовонавчених людських ресурсів стануть одними з основних завдань підтримання обороноздатності держави на достатньому професійному рівні.

Якими б оптимальними не були склад і структура ЗС України мирного часу, успішне виконання завдань, поставлених на воєнний час, не можливе без підтримання боєздатності із залученням достатньої кількості військовонавчених мобілізаційних ресурсів. Резерв людських ресурсів є важливим елементом воєнного потенціалу держави. Він безпосередньо впливає на військове будівництво та зумовлює кількісний і якісний склад військ (сил), а також можливості поповнення ЗС України та формування нових з'єднань і військових частин. У нових умовах – служба за контрактом, оптимізація регулярного складу ЗС, курс на зближення з НАТО – потрібні і нові підходи до формування мобілізаційних ресурсів.

Аналіз літератури. У літературі [1 – 6] ці питання висвітлюються в загальному вигляді і не робиться акценту на особливості формування і підготовки мобілізаційного резерву (МР) саме для Повітряних Сил (ПС) ЗС України.

Постановка задачі. Державна програма переходу ЗС України до комплектування в/сл, які проходять військову службу за контрактом (Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 348/2002), з одного боку, може суттєво підвищити рівень підготовки фахівців щодо обслуговування і бойового застосування складних авіаційних, зенітно-ракетних і радіотехнічних комплексів, які стоять на озброєнні частин і підрозділів, але з другого, вимагає суттєвого перероблення багатьох нормативних документів, що визначають порядок функціонування як регулярних військових формувань, так і підготовки та утримання резервних компонентів (РК) ПС.

У той же час значне скорочення, особливо авіаційних частин, негативно вплинуло на боєздатність ПС ЗС України. Але більшість військових фахівців розуміють, що сьогоднішні фінансово-економічні можливості держави, на жаль, є таким фактором, який неможливо не враховувати при визначенні чисельності і структури ПС.

Можливим шляхом послаблення протиріччя між фінансово-економічними можливостями держави і видатками, які вимагає від держави утримання необхідного бойового потенціалу ПС (визначається рівнем загрози), є створення МР, значно дешевшого в утриманні, ніж регулярні війська, і в той же час, з рівнем підготовки, який дозволяв би в короткі терміни нарощувати потенціал до необхідного.

Ожовна чайгина

ЗС кожної країни і навіть окремих видів ЗС країни мають свої особливості формування резерву. Безумовно, що основною особливістю формування МР ЗС України сьогодні є комплектування армії на професійній (контрактній) основі. Це повинно привести до суттєвих змін у законі про загальний військовий обов'язок, а саме введення певних альтернативних форм проходження служби, що ускладнить, в першу чергу, питання, пов'язані з комплектуван-

ням резерву. Водночас існують і певні особливості формування МР ПС, основними з яких є:

- обмежена кількість у ПС України частин постійної бойової готовності, що передбачено Програмою реформування ЗСУ на період 2006 – 2011 рр., обумовлює необхідність мати в складі МР ПС значну кількість сил високого ступеня готовності, які можуть у короткі терміни наростити бойовий потенціал ПС;

- курс України до вступу в НАТО вимагає систему формування, утримання та підготовки мобілізаційного резерву наблизити до стандартів ЗС держав – членів НАТО;

- наявність у ЗС України трьох функціональних структур – об'єднаних сил швидкого реагування, основних сил оборони і стратегічного резерву – висуває відповідні вимоги до структурних компонентів резерву ПС і рівня їх підготовки;

- необхідність постійної інтенсивної підготовки особового складу (о/с) резерву ПС, особливо льотчиків і розрахунків зенітно-ракетних комплексів (ЗРК), створення надійної системи зберігання авіаційної техніки, зенітних та радіотехнічних комплексів резерву ПС, буде вимагати значних фінансових і матеріальних витрат;

- необгрунтоване руйнування в Україні системи підготовки МР ЗС колишнього СРСР, особливо що стосується фахівців авіаційного профілю, ставить першочергове і складне завдання щодо формування авіаційних центрів підготовки резерву, відновлення аеродромної мережі та авіаційних полігонів.

Для визначення основних принципів формування МР ПС України та його структури доцільно провести дослідження щодо вирішення цієї проблеми в деяких країнах-членах НАТО [2].

З огляду на досвід інших держав, нині існує три шляхи розгортання ЗС до прийнятної чисельності воєнного часу:

- створення (за західним зразком) так званих резервних військ, які є джерелом накопичення резервів, на відміну від існуючої в нас строкової служби (до основних компонентів резервних військ належать: у США – національна гвардія (НГ), у ряді інших держав – прикордонні війська, берегова охорона, жандармерія та інші військові формування, які фактично теж є ЗС);

- створення на основі навчально-збороваї підготовки постійно діючих курсів з перепідготовки громадян та навчання за гостродефіцитними спеціальностями (це перший крок до створення системи служби в резерві);

- змішаний спосіб комплектування ЗС, який буде джерелом накопичення резервів.

Досвід країн НАТО чітко показує, що підвищення мобілізаційних можливостей військовонавченого о/с стримується наявністю в мирний час системи комплектування військ за контрактом. Протягом часу переходу до професійних армій їх мобілізаційні можливості суттєво не зросли. Під час мобілізації дозволяється

збільшити склад Сухопутних військ (СВ) приблизно вдвічі, а військово-повітряних сил (ВПС) і військово-морських сил (ВМС) на третину.

Для нарощування складу ВПС США при переведенні ЗС з мирного на воєнний стан до їх складу наряду з головними командуваннями входить РК – командування НГ ВПС та командування резерву ВПС (організований резерв) (рис. 1). НГ ВПС США є основною складовою організованого резерву ВПС, яка укомплектована о/с, що пройшов відповідну підготовку, має все необхідне озброєння та забезпечення і готова до виконання завдань за призначенням.

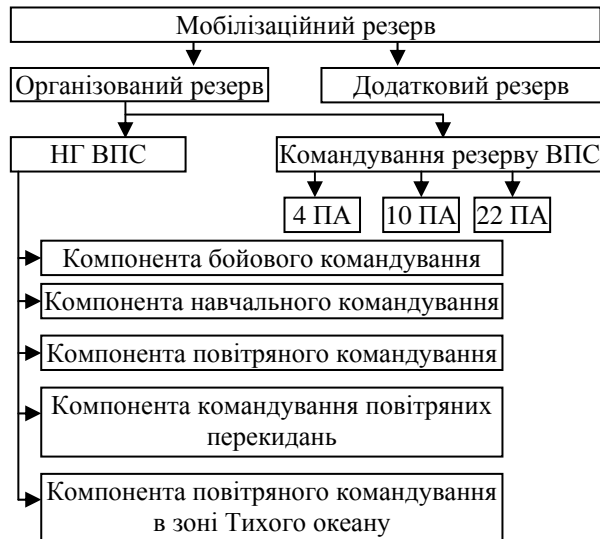

Рис. 1. Структура МР ВПС США

Особи, які проходять службу в НГ, повинні проходити підготовку протягом року та брати участь у навчаннях. Чисельність о/с НГ ВПС США на 1.01.2005 року складала близько 130 тис. чоловік, із них близько 100 тис. в/сл (звільнені з регулярних ВПС) і близько 30 тис. цивільні особи, що пройшли відповідну підготовку. На озброєнні частин і підрозділів НГ стоїть понад 1000 літаків і вертольотів [2, 3]. До НГ ВПС США входять такі складові:

– сили, які можуть залучатися до бойового командування ВПС США. Призначені для нарощування протиповітряної оборони (ППО) території США.

Склад: авіаційних крил (акр) літаків А-10 – шість, F-15 – два, F-16 – двадцять три; винищувальних акр ППО літаків F-15 – два, F-16 – одне; акр дальнього радіолокаційного виявлення (ДРЛВ) системи “ISTARS” літаків E-8С – одне; акр пошуково-рятувальних сил літаки HC-130 і вертольоти HH-60G – два; транспортне акр літаки C-130 – одне;

– сили, які можуть залучатися до навчального командування ВПС.

Призначені для вирішення завдань підготовки та перепідготовки льотного й інженерно-технічного складу регулярних сил ВПС та РК ВПС. Включає акр літаків F-15, F-16 та акр літаків-заправників KC-130;

– сили, які можуть залучатися в інтересах командування спеціальних операцій.

Призначені для нарощування експедиційних сил, які можуть діяти поза континентальною територією США. Включають акр літаків спеціальних операцій EC-130E;

– сили, які можуть залучатися в інтересах командування повітряних перекидань ВПС США.

Призначені для нарощування зусиль командування повітряних перекидань при вирішенні завдань швидкого перекидання військ, вантажів та заправки паливом у повітрі.

Склад: транспортне акр літаків C-5A – одне; C-141B – два; літаків C-130 – вісімнадцять; акр літаків-заправників KC-135 – дев’ятнадцять;

– сили, які можуть залучатися в інтересах космічного командування.

Призначені для нарощування поля раннього виявлення балістичних ракет та метеорологічного забезпечення Міністерства оборони США. Включає одну авіаційну ескадрилью (ае) літаків космічного спостереження та одну – космічних операцій;

– сили, які можуть залучатися в інтересах командування ВПС у зоні Тихого океану.

Призначені для нарощування зусиль бойового авіаційного командування в зоні штатів Гаваї та Аляска.

Склад: акр літаків-заправників KC-135; ае літаків-заправників KC-135; винищувальну ае - літаки F-105; пошуково-рятувальна ае – літаки HC-130 і вертольоти HH-60G.

Командування резерву ВПС США – комплектується в основному з осіб, які за віком або з інших причин припиняють службу в національній гвардії (85% о/с), і цивільних осіб, які мають відповідний рівень підготовки (15% о/с). Підготовка о/с командування резерву проходить шляхом проведення навчальних зборів на базі навчальної компонент НГ ВПС США. Учасі в навчання о/с командування резерву не бере. Авіаційна техніка й озброєння частин і підрозділів командування резерву знаходиться на базах зберігання в готовності у встановлені терміни привестися в боєготовий стан. Чисельність командування резерву ВПС США на 1.01.2005 року складає близько 100 тис. осіб.

Організаційно командування резерву ВПС США складається з трьох повітряних армій (ПА):

– 4 і 22 ПА – для посилення складу командування повітряних перекидань (близько 170 транспортних літаків, 75 літаків-заправників);

– 10 ПА – для посилення складу бойового командування ВПС (близько 100 літаків типу А-10, F-16).

Додатковий резерв для ВПС США формально існує і комплектується із військовозобов’язаних ВПС, але в діючих планах бойового застосування ВПС США він не враховується, крім облікових заходів і іншої роботи з цією компонентою резерву ВПС у мирний час не проводиться. Призначення цієї компоненти – поповнення втрат льотного складу авіації від бойових дій.

Резервне командування ВПС Великої Британії входить до складу командування навчання і комплектування ВПС. До складу МР ВПС Великої Британії входять такі компоненти: допоміжні ВПС країни; підрозділи допоміжних сил оборони; підрозділи добровольців – резервістів; індивідуальний резерв (рис. 2).

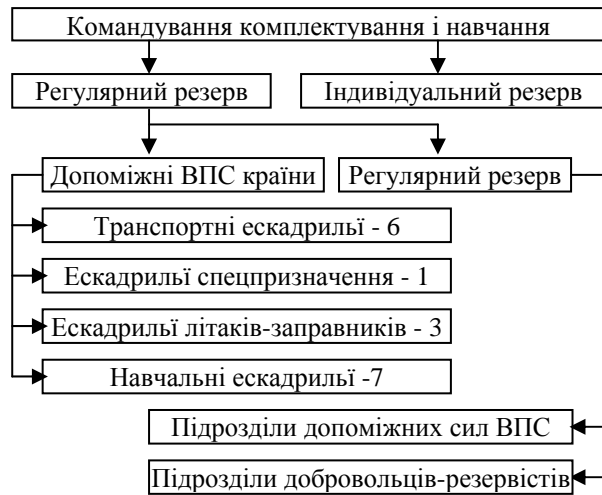

Рис. 2. Структура МР ВПС Великої Британії

До складу регулярного резерву ВПС Великої Британії входять в/сл запасу, які прослужили в ЗС за контрактом від 3-х до 12-ти років. Перебування в/сл у складі регулярного резерву обмежується віком до 45-ти років. Після чого їх переводять до індивідуального резерву. Регулярний резерв знаходиться в постійній готовності до використання як у миротворчих операціях, так і в широкомасштабних бойових діях щодо захисту національних інтересів країни.

Чисельність регулярного резерву ВПС Великої Британії на 1.01.2005 року складала близько 10 тис. осіб при чисельності о/с ударного авіаційного командування близько 30 тис. [2]. Організаційно регулярний резерв авіаційної техніки регулярного резерву нараховує 600 літаків, із них 400 навчальних літаків. У навчальних ае проходить підготовку і допідготовку як особовий склад резерву, так і льотчики ударного командування ВПС. Добровільний резерв ВПС Великої Британії складають резервісти, які не мають досвіду регулярної військової служби, а військову підготовку отримали в період проходження спеціальних зборів. Чисельність добровільного резерву ВПС на 1.01.2005 року становила близько 10 тис. осіб. До індивідуального резерву ВПС Великої Британії (на 1.01.2005 р. – близько 300 тис. осіб) входять пенсіонери, які проходили службу в частинах ВПС. Згідно з чинним законодавством до досягнення віку 55 років вони можуть бути призвані до ЗС у загрозливий період або у воєнний час.

Завдання щодо формування і підготовки резерву для ВПС Франції покладено на військово-повітряні округи Північний і Південний. Резерв ВПС Франції включає дві компоненти громадську і оперативну (рис. 3).

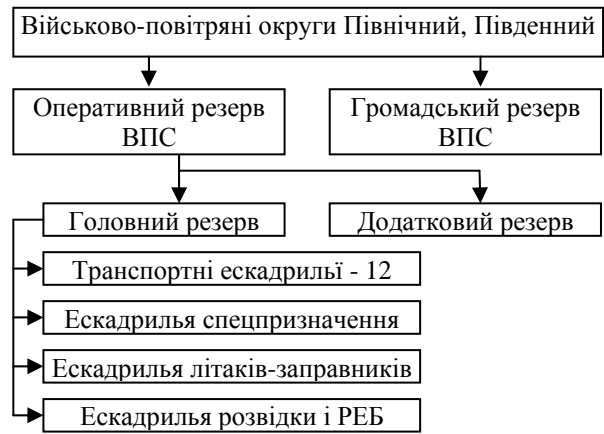

Рис. 3. Структура МР ВПС Франції

Громадська компонента резерву ВПС незначна, а сама – близько 4-х тисяч осіб (на 1.01.2005 р.) молодого віку (до 35-ти років), які добровільно прийняли рішення щодо перебування в такому резерві і пройшли початкову підготовку. В мирний час особи цієї компоненти резерву додаткової підготовки не проходять і не приписуються до конкретних військових частин. Оперативний резерв поділяється на головний і додатковий. Головний резерв ВПС, як правило, комплектується із в/сл, які проходили службу в частинах ВПС. Цей резерв має високий рівень підготовки. На 1.01.2005 р. до складу головного резерву входило близько 20 тисяч чоловік і 30 ае (14 транспортних ае – 154 літаки; ескадрильї літаків-заправників – 12 літаків; ескадрильї розвідників і радіоелектронної боротьби (РЕБ) – 2 літаки; ескадрильї ДРЛВ і управління – 3 літаки; ескадрильї спеціального призначення – 4 літаки; 12 навчальних авіаційних ескадрильї – 275 літаків). На навчальні авіаційні ескадрильї покладено завдання підготовки та допідготовки льотчиків-резервістів і льотчиків бойових частин.

Додатковий резерв (на 1.01.2005 р. близько 15 тисяч чоловік) в основному складається з цивільних осіб, добровольців, які підписали контракт для проходження служби в додатковому резерві і набули певного рівня підготовки. Допідготовка такого резерву проводиться тільки у випадку, коли є необхідність його безпосереднього застосування, у мирний час о/с додаткового резерву може залучатися тільки на нетривалі збори з теоретичної підготовки.

Комплектування МР ВПС Німеччини ґрунтується на законі про загальну військову повинність. Він включає три компоненти: резерв ВПС першої черги; резерв ВПС для дій по тривозі; призовний резерв (рис. 4).

Рис. 4. Структура МР ВПС Німеччини

Резерв ВПС першої черги комплектується в/сл, які звільнилися з дійсної військової служби. Граничний вік перебування в такому резерві складає: для офіцерів – 55 років; для унтер-офіцерів, сержантів і рядових – 45 років. О/с резерву першої черги проходить постійну допідготовку (перепідготовку) на відповідних зборах і використовується для доукомплектування частин ВПС у кризових ситуаціях. Чисельність цього резерву на 1.01.2005 року складала близько 15 тисяч чоловік [2].

Резерв ВПС для дій по тривозі складають в/сл запасу, які добровільно зобов'язалися у мирний час призватися протягом трьох років. Такі резервісти можуть призватися у воєнний час для мобілізаційного розгортання частин ВПС, а в мирний час – рішенням Міністра оборони для дій у кризових ситуаціях та рішенням уряду Німеччини для підсилення чергових сил у загрозовий період. Чисельність на 1.01.2005 року складала близько 11 тисяч осіб.

Призовний резерв включає усіх в/сл ВПС, які звільнилися з дійсної військової служби і до відповідного віку стоять на обліку. Такі резервісти можуть призватися до ЗС у випадку оголошення часткової чи повної військової мобілізації.

Вияновки

Наведені вище особливості формування та підготовки МР ПС України в нових умовах будівництва ЗС та досвід такої роботи в деяких країнах-членах НАТО дозволяють визначитися з основними принципами створення та утримання МР ПС. Основними такими принципами можуть бути:

– накопичення та підготовка МР ПС ЗС України в сучасних умовах їх розбудови повинні базуватися на серйозній законодавчій та нормативно – правовій базі. Створення такої бази вимагає ґрунтовних теоретичних розробок;

– виходячи з досвіду комплектування МР в країнах НАТО, співвідношення за чисельністю між регулярними військами і МР повинно бути в межах 2:1;

– МР для ПС повинен формуватися за територіальним принципом. Наприклад, авіаційну компоненту резерву доцільно формувати в тих регіонах (територіях), які традиційно вважаються “авіаційними”, де розташовувалися авіаційні ВВНЗ, базувалися чи базуються авіаційні частини. У таких регіонах, як правило, немає дефіциту в льотних кадрах;

– значну частину МР ПС, враховуючи складність і тривалість бойового злагодження знов сформованих та навіть доукомплектованих підрозділів і частин авіації та ЗРВ, повинна складати активна компонента, яка повинна мати відповідну підготовку о/с, необхідне озброєння і забезпечення, що дозволить у стислі терміни наростити зусилля та доукомплектувати об'єднані сили швидкого реагування;

– основою комплектування МР о/с повинно бути добровільне укладення контракту на проходження служби в резерві, головним чином з особами, які мають досвід військової служби в ПС не менше ніж

три роки. Перебування осіб в активній компоненті МР ПС повинно обмежуватися віком 45 років. Контракт доцільно підписувати не менше ніж на три роки і зобов'язувати цих осіб проходити відповідну підготовку протягом року, брати участь у навчаннях, а при необхідності і у вирішенні конфліктних ситуацій із застосуванням військ.

Особи, які входять в активну компоненту МР ПС, повинні отримувати відповідну щомісячну грошову допомогу. Поряд з цим, відповідним законодавчим актом має бути передбачена за певних умов (загрозовий період, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру) загальна мобілізація військовозобов'язаних;

– у складі МР ПС значне місце повинні займати місцеві мобілізаційні ресурси, а саме: спеціально підготовлені і відповідним чином законодавчо оформлені ділянки місцевості, дільниці автострад, які можуть у стислі терміни обладнуватися як аеродроми, стартові позиції для ЗРК, місця розгортання пунктів управління та радіолокаційних комплексів. Це дозволить активно маневрувати силами і засобами ПС та в значній мірі компенсувати їх дефіцит;

– для комплектування і підготовки МР ПС на базі Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба необхідно створити Командування резерву ПС, що дозволить:

а) по-перше, постійне управління формуванням і підготовкою бодай активної компоненти МР;

б) по-друге, значно скоротити фінансові і матеріальні витрати на формування та функціонування нової структури управління;

в) по-третє, використати досвід, який мають фахівці університету, у першу чергу керівний льотний склад, щодо організації роботи авіаційних центрів підготовки мобілізаційних ресурсів (до складу університету протягом значного часу входили Богодухівський і Сумський авіаційні центри).

Список літератури

1. Затинайко О. І. Комплектування ЗС України за контрактом – важливий чинник їх професійного зростання // *Наука і оборона*. – 2003. – № 2. – С. 3-7.
2. Информационно-справочные данные про вооруженные силы иностранных государств // *Зарубежное военное обозрение*. – 2003. – № 1. – С. 41-64.
3. Печуров С. Роль резервов в структуре «Объединенных сил» ВС США // *Зарубежное военное обозрение*. – 1999. – № 12. – С. 2-4.
4. Іваницький М.Г. Проблеми підготовки і накопичення в запасі військово навчених ресурсів // *Труди академії*. – К.: НАОУ, 2004. – № 49. – С. 258-260.
5. Разумцев О.М. Комплектування ЗСУ: Досвід, проблеми, перспективи // *Стратегічна панорама*. – 1989. – № 3-4. – С. 139-152.
6. Самсонов В. Резервные компоненты вооруженных сил Японии // *Зарубежное военное обозрение*. – 2003. – № 6. – С. 7-8.

Надійшла до редколегії 8.11.2006

Рецензент: канд. техн. наук С.В. Женжера, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.